

Mona Khademi

mona.khademi@gmail.com

vyučující: Mgr. Lucie Gramelová

Vliv turečtiny v balkánských jazycích

Íránské a perské výpůjčky v turečtině

Roku 1037 vpadli seldžučtí Turci do Persie a založili dynastii, která vládla na dobytých územích až do roku 1197. Seldžukové však byli ovlivněni perskou kulturou ještě dříve. Za jejich panování v Persii tvořili velikáni jako Omar Chajám. Posléze se část Seldžuků přesunula na území dnešního Turecka, zatímco Persie se dostala pod nadvládu Mongolů. Po nástupu k moci přijali Seldžukové perštinu jako jazyk práva, vědy, poezie a oficiálních psaných textů. Vzestup turečtiny paradoxně podpořili perský básník Mowlana Džalaludin a ministr Sultán Husajn Bayqara. Území získaná z moci byzantinců se dostávala do perského kulturního okruhu. Tento silný vliv perské kultury trvá až do 16. století, kdy vyvrcholil spor o kulturní nadvládu mezi osmanským Sultánem Selimem a perským Šáhem Ismailem. Tento spor přenesený i do náboženské roviny měl za následek rozkol dvou hlavních větví islámu a v důsledku znamenal konec perského vlivu v osmanské říši. Po revoluci ve 20. letech došlo k násilnému poturečťování jazyka a perský vliv tak oslábl ještě více.

abadi	v p. <i>abadi</i> (vesnice u vody) – z adjektiva <i>abad</i> , střední perština <i>opad</i> (místo kde je voda).
abdesti	v p. <i>abdast</i> (rituální očista) – <i>ab</i> (voda) + <i>dast</i> (ruka). Před modlitbou si muslimové myjou ruce
aferin	v p. <i>afarin</i> (cit. gratulace, bravo) – <i>afri</i> (požehnání) + <i>vana</i> (přání)
ap	v p. <i>ab</i> (voda) – ze sánskrtu <i>ap</i>
ateş	v p. <i>ataş</i> (oheň) – stará perština nebo páhlaví (<i>ātaxš</i>), avestština (<i>ātarš</i>)
ayna	v p. <i>ayene</i> (zrcadlo) – střední perština (<i>advenak</i>)
baba	v p. <i>baba</i> (otec) – papa – dětská verze slova <i>pedar</i> . Anglická <i>father, mother, brother and daughter</i> jsou slova přejatá z perštiny
badem	v p. <i>badam</i> (mandle) ze střední perštiny
bahar	v p. <i>bahar</i> (jaro) – <i>bah</i> (dobrý) + <i>ar</i> (tvůrce) přináší nebo tvoří dobro, z infinitivu <i>avardan</i> (přinést, tvořit)
bahçe	v p. <i>bağçe</i> (zahradka) – <i>bağ</i> (zahrada) ze staré perštiny a sogdština <i>bag</i> + če (přípona zdobnění)
baran	v p. <i>baran</i> (déšť) – z infinitivu <i>baridan</i> (padat)
beraber	v p. <i>barabar</i> (rovnost)
cam	v p. <i>džam</i> (džbán na víno)
caravan serai	v p. <i>karevansara</i> – <i>karevan</i> + <i>sara</i> (palác, místo)
çabuk	v p. <i>çabok</i> (rychlý) – střední perština <i>çapuk</i>
çadır	v p. <i>çâdor</i> – v sánskrtu , <i>çad</i> (krýt) , v páhlaví <i>adurač</i> – zoroastriánská pokrývka hlavy, <i>çâdor</i> není původně islámský ale zoroastriánský kus oděvu
çarşamba	v p. <i>çaharšanbe</i> (středa) – <i>çahar</i> (čtyři) čtvrtý den v týdnu
çatal	v p. <i>çangal</i> (vidlička) – <i>çang</i> (dráp) + <i>al</i>
çene	v p. <i>çane</i> (brada)
çeşni	v p. <i>çaşni</i> (chut' nebo koření)
çınar	v p. <i>çenar</i> (platan) – v střední perštině <i>chinar</i>

çoban	v p. <i>çupan</i> (pasáček) – ve střední perštině šupan – šaban: pasáček ovcí a krav – pan nebo ban je přípona – hlídač. máme také negahban, darban, džangalban a... třeba džangalban je člověk který hlídá lesy
çorap	v p. <i>džurab</i> (ponožky) – <i>džur</i> – <i>džer</i> (simetrie) + ab, před araby <i>gerab</i>
dakika	v p. <i>daqiqe</i> (minuta)
derbeder	v p. <i>darbedar</i> (bezdomovec) – <i>dar</i> (dveře), doslova ode dveří ke dveřím
derman	v p. <i>darman</i> (lék)
dert	v p. <i>dard</i> (bolest)
destan	v p. <i>dastan</i> (příběh) – přípona an
divan	v p. <i>divan</i> (salón) – <i>dajvan</i> (místo pro hosty)
dolap	v p. <i>dulab</i> (skříň)
duvar	v p. <i>divar</i> (zeď) – v staré perštině divdar – <i>div</i> (d'ábel) + <i>dar</i> (obrana): zeď postavení proti nepřítelům
dükkân	v p. <i>dokan</i> (krámk) – <i>dukkan</i> – <i>dok</i> (obchodovat) + an (přípona místa)
dünya	v p. <i>donya</i> (svět)
düşman	v p. <i>doşman</i> (nepřítel) – <i>doş</i> (spatný a zlý) + <i>man</i> (myšlenka nebo původ)
ferman	v p. <i>farman</i> (příkaz)
feryat	v p. <i>faryad</i> (křik)
findik	v p. <i>fandoq</i> (lískový ořech) – ze střední perštiny <i>bontok</i>
fistiği	v p. <i>peste</i> (pistácie), střední perština <i>puzustak</i> – <i>puz</i> (pusa) + <i>ustak</i> (otevřený)
fil	v p. <i>fil</i> (slon) – ve staré p. <i>pil</i>
fincan	v p. <i>findžan</i> (šálek) – stará perština <i>pingan- pindan</i> : <i>pin</i> (jídlo) + <i>dan</i> (přípona místa). také máme <i>namakdan</i> (slánka) a <i>qandan</i> (cukřenka) a čamedan (kufr) co ve staré perštině bylo <i>džamedan</i> : <i>džame</i> (oblečení) + dan. arabové jak víte nemají (g, č,p,ž) takže po okupaci se tyto samohlásky změnily, třeba p na b jako <i>asp</i> (kúň) na asb, <i>ap</i> (voda) na ab a nebo na f a g na d nebo dž atd.
firar	v p. <i>farar</i> (útěk)
gul	v p. <i>gol</i> (kytka) – střední perština gol nebo gil
gülistan	v p. <i>golestan</i> (květinová zahrada) – gol (květ) + stan (oblast) , také máme turkamanestan znamená oblast kde bydlí turkmeni, nebo kurdistan, balučestan a i madžarestan (země maďarů)
hafta	v p. <i>hafte</i> (týden) – <i>haft</i> (sedm) – haft sedm dnů
haki	v p. <i>khaki</i> (barva) – <i>khak</i> (půda)
hâkî	v p. <i>qazi</i> (soudce) – ve staré perštině kadi nebo kadik, katayya (pravda)
hançer	v p. <i>chandžar</i> (zahnutá dýka) – <i>chan</i> varianta pro <i>choon</i> (krev) + <i>džar</i> (řezat)
harap	v p. <i>charab</i> (rozbitý a nefungující a zchátralý)
harap	v p. <i>charab</i> (rozbitý, zničený)
hasta	v p. <i>chaste</i> (v turečtině znamená nemocný ale v perštině znamená unavený) – z páhlaví <i>chast</i> (zranit) + e
hava	v p. <i>hava</i> (vzduch)
havyar	v p. <i>chaviar</i> (kaviár) – střední perština <i>chaydar- chaye</i> (vejce) + <i>dar</i> (mít)
hayran	v p. <i>heyran</i> (zmatený)
hazan	v p. <i>chazan</i> (podzim) – ze sánskrtu <i>kasaya</i>
horoz	v p. <i>chorus</i> (kohout) – ve staré perštině <i>xraoasaka</i> , <i>xraosya</i> , <i>xraosyoit</i> , od infinitivu <i>choraos</i> (křičet)

hortum	v p. <i>chortum</i> (chobot) – dlouhý nos
hümayun	v p. <i>homayun</i> (šťastný) – <i>homa</i> (štěstí)
incir	v p. <i>andžir</i> (fik) – ve staré perštině <i>an</i> (semeno) + <i>džihir</i> (sladký), máme i <i>anar</i> (granátové jablko), <i>angur</i> (víno), veškeré ovoce mající semena
ispanak	v p. <i>esfenadž</i> (špenát) – střední perština <i>aspanach</i> (zelené ruce)
işkence	v p. <i>šekandže</i> (mučení) – z infinitivu <i>šekastan</i> (zlomit) + e (přípona pro nástroj nebo instrumentál)
karavan	v p. <i>karevan</i> – (skupina lidé kteří cestují spolu)
kase	v p. <i>kase</i> (mísa) nebo cokoli hlubokého vevnitř
kırmızı	v p. <i>qermez</i> (červený) – v střední perštině <i>karmir</i> a ve staré perštině <i>karmist</i>
kibrit	v p. <i>kebrit</i> (zápalky) – sánskrť (gharmita)- akkadština (kupřitu)
kilim	v p. <i>gelim</i> (tenký koberec) – znamená rozprostřít
köfte	v p. <i>kufta</i> – infinitiv <i>kuftan</i> (mlýt) – mleté maso
köşe	v p. <i>guše</i> (roh)
köşk	v p. <i>kušk</i> (palác v zahradě) z tohoto slova máme i kiosk
küçük	v p. <i>kučak</i> (malý) – přípona <i>ak</i> znamená menší nebo zdrobnění, např. <i>pesar</i> (chlapeček) , <i>pesarak</i> (chlapeček)
kükürt	v p. <i>gugerd</i> (síra) - střední perština <i>gugird</i>
lacivert	v p. <i>ladževard</i> (lapis lazuli) – ve střední perštině <i>lāžvard</i> , wart: kámen
lale	v p. <i>lale</i> (tulipán) – ze sánskrť <i>laal</i> (červený) , <i>laal</i> v moderní perštině znamená granát (kámen)
leş	v p. <i>lašeh</i> (mrtvola)
limon	v p. <i>límu</i> (citrón, limetka) – ze sánskrť <i>nimbun</i>
macera	v p. <i>madžara</i> (dobrodružství)
mehtap	v p. <i>mahtab</i> (měsíční světlo) – <i>mah</i> (měsíc) + <i>tab</i> z infinitivu <i>tabidan</i> (svítit)
merkez	v p. <i>markaz</i> (uprostřed, centrum)
mescid	v p. <i>masdžed</i> (mešita) – v staré perštině <i>mazkat</i> – <i>mazgat</i> , <i>maz</i> (bůh) jako <i>Ahúramazda</i> – zoroastriánský bůh, <i>kad</i> (dům). máme také <i>ataškade</i> , <i>ketabkade</i> a
meydan	v p. <i>meydan</i> (náměstí) – <i>mey</i> (uprostřed) + <i>dan</i> (přípona místa)
meyve	v p. <i>mive</i> (ovoce) – ze sánskrť <i>miv</i> (růst)
mezar	v p. <i>mazar</i> (hrob)
nem	v p. <i>nam</i> (vlhkost), <i>namnak</i> (vlhký)
paradise	v p. <i>pardis</i> (ráj) – z avestštiny (<i>pairi-daêza</i>) znamená velká zahrada
patlıcan	v p. <i>bademdžan</i> (lilek) – střední perština <i>patangan</i> – sánskrť: <i>patandžala</i>
pazar	v p. <i>bazar</i> (tržiště) – střední perština (<i>vazar</i>), starší (<i>bahačar</i>) <i>baha</i> (cena) <i>čar</i> (možná místo)
pehlivan	v p. <i>pahlevan</i> (silný člověk ve sportu, mistr) – má kořeny v partském království, kde žili silní vojáci
pencere	v p. <i>pandžere</i> (okno) – <i>pan</i> (zavřít) + <i>džere</i> (symetrie)
pençe	v p. <i>pandže</i> (dráp) – od <i>pandž</i> (pět), znamená pět prstů
perşembe	v p. <i>pandžšanbe</i> (čtvrtek) – <i>pandž</i> (pět) pátý den v týdnu
pervaz	v p. <i>parvaz</i> (let) – <i>par</i> (peří) + <i>vaz</i> nebo <i>baz</i> (otevření) když pták letí má roztažená křídla
pirinç	v p. <i>berendž</i> (rýže) – indoevropského původu
renk	v p. <i>rang</i> (barva)
sabun	v p. <i>sabun</i> (mýdlo) – infinitiv <i>sabıdan</i> (rozprašovat) + <i>bun</i>
safran	v p. <i>zaferan</i> (šafrán) – ve staré p. <i>zafron</i> ze sánskrť

sandalye	v p. <i>sandali</i> (židle)
santur	v p. <i>santur</i> – hudební nástroj perské význam (sto řetězů)
sebze	v p. <i>sabzi</i> (zelenia) – <i>sabz</i> (zelený)
sepet	v p. <i>sabad</i> (koš)
sigil	v p. <i>zegil</i> (bradavice)
sipariş	v p. <i>sefareš</i> (objednávka) – střední perština <i>separeš</i> – z infinitivu <i>sepordan</i>
sirke	v p. <i>serkeh</i> (ocet)
siyah	v p. <i>siyah</i> (černý)
suret	v p. <i>surat</i> (obličej)
şah	v p. <i>şah</i> (král) – stará perština (xšathra) – ten který vede
şahin	v p. <i>şahin</i> (sokol) – král (šáh) s tímto ptákem lovil
şalgam	v p. <i>şalgam</i> (ředkev vodnice) – střední perština <i>saldžam</i>
şalvar	v p. <i>şalvar</i> (kalhoty) – střední perština (páhlaví) <i>şarvar</i> – <i>şar</i> (stehna) + <i>var</i> (přípona podobnosti)
şarap	v p. <i>şarab</i> (víno) – v sánskrtu <i>surapa</i> : <i>sur</i> (kyselý) + <i>ap</i> (voda) , sirup
şehir	v p. <i>şahr</i> (opevněné město nebo vesnice) Ardešir je jméno starého krále, doslova (ten, který vede město), stará perština <i>şar</i>
şehzade	v p. <i>şahzade</i> (princ) <i>şah</i> (král) + <i>zadeh</i> (adj. od infinitivu <i>zadan</i> : narozen): syn krále
şeker	v p. <i>şekar</i> (cukr) – ze sánskrtu (<i>sharkara</i>)
tane	v p. <i>dane</i> (kus) <i>jek dane</i> (jeden kus)
taze	v p. <i>taze</i> (čerstvý)
tembel	v p. <i>tanbal</i> (líný) – <i>tan</i> (tělo) + <i>bal</i> (velký) = kdo byl tlustý a nemohl se hýbat
temiz	v p. <i>tamiz</i> (čistý)
tüfek	v p. <i>tofang</i> (zbraň) – z starého tufak (foukací zbraň do které se dávaly malé šípky nebo zrnka).
ütü	v p. <i>otu</i> (žehlička)
vezir	v p. <i>vazir</i> (ministr) – ve střední perštině <i>vicir</i> a v staré perštině: <i>vichira</i>
yasemin	v p. <i>yasmin</i> nebo <i>yasamin</i> – jméno květu a také dívčí jméno
yunanistan	v p. <i>yunan</i> (řecko) – ve staré perštině <i>yauna</i> , ze sánskrtuu: <i>yavana</i> : země v Anatolii
zaman	v p. <i>zaman</i> (čas)
zemin	v p. <i>zamin</i> (půda, země) – <i>zam</i> (studený) + <i>in</i>
zencefil	v p. <i>zandžebil</i> nebo <i>zandžefil</i> (zázvor) – v páhlaví <i>sangipel</i> , v sánskrtu <i>singabera</i>
zindan	v p. <i>zendan</i> (vězení)- ve staré perštině <i>zindan</i>

* v p. - v současné perštině